

Ea6
Ex 2

KOMMENTARIAL

Samarbete

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

1001259458

i

arbetsenheter

och

arbetslag

SÖ:s
publikation
Läroplaner
1980:6

Läroplan
139 *a*

1980:6

Pedagogiska biblioteket

adress:

SÖ

Läroplan för grundskolan

Läroplan för grundskolan, Lgr 80, består av två delar, en allmän del och ett kommentarmaterial som ansluter till denna. Dessa utges i SÖ:s publikation **Läroplaner**.

Samarbete i arbetsenheter och arbetslag är ett av kommentarmaterialen. I denna kommentar till Lgr 80 presenteras material och idéer om arbetsenheter, arbetslag och grundläggande färdigheter.

Materialet syftar till att initiera diskussioner ute på skolorna och underlätta den planering som skolorna själva svarar för. Vårteftersom praktisk erfarenhet av arbete i arbetsenheter och arbetslag kommer denna kommentar att utvidgas och omarbetas.

Omslag	Paul Hilber
Ateljé	Paul Hilber och Stig Kesselmark
Teknisk produktion	Hans Finnman
Tekniska data	<i>Sättning</i> Times 10/12 <i>Tryckmetod</i> Offset <i>Papper</i> 100 g Munkens allround <i>Bindning</i> Klammerhäftad
Presslagd	December 1980

© Skolöverstyrelsen och LiberUtbildningsförlaget

ISBN 91-40-70597-8

6 7 8 9 10

Risbergs Tryckeri AB, Uddevalla 1984

SÖ

Kommentarmaterial Lgr 80

*Samarbete
i arbetsenheter och
arbetslag*

Skolöverstyrelsen. Läroplan för grundskolan

Liber UtbildningsFörlaget Stockholm

Innehåll

Lagarbete och flexibla elevgrupperingar	6
Arbetsenheten i skolförordningen	7
Arbetsenheten i mål och riktlinjer	9
Pedagogisk planering inom arbetsenheten	10
Språkutvecklingen – ett centralt tema för arbetsenheten	11
Barn från olika grupper i samhället	13
Att organisera en arbetsenhet	15
Arbetsenheter på låg- och mellanstadierna	16
Samarbete inom arbetsenheterna för att förbättra skolmiljön	18
Grundläggande färdigheter – några problem för lågstadiet och mellanstadiet	20
Arbetsenheter och arbetslag på högstadiet	23
Arbetslag i naturorienterade ämnen – ett praktiskt exempel	25
Arbetslag med fyra lärare i olika ämnen	25
Arbetsenheter – arbetslag – arbetsområden	26
Ett exempel på lagarbete	27
Grundläggande färdigheter – några problem för högstadiet	28
Avslutande synpunkter	29
Litteraturförteckning	31

Förord

Föreliggande kommentarmaterial i 1980 års läroplan för grundskolan utges av SÖ med stöd av följande förordning:

Förordning om kommentarmaterial i 1980 års läroplan för grundskolan

utfärdad den 18 december 1980.

Enligt 1 § förordningen (1980:64) om mål och riktlinjer i 1980 års läroplan för grundskolan skall en ny läroplan gälla för grundskolan från och med läsåret 1982/83. Enligt 2 § samma förordning skall i läroplanen ingå kommentarmaterial.

Skolöverstyrelsen har den 20 maj 1980 kommit in med förslag till kommentarmaterial.

Regeringen föreskriver att i 1980 års läroplan för grundskolan skall ingå kommentarmaterial rörande samarbete i arbetsenheter och arbetslag av den lydelse som framgår av bilaga till denna förordning.

Regeringen kommer senare att fastställa det ytterligare kommentarmaterial som kan behövas.

Skolöverstyrelsen skall snarast kungöra denna förordning i skolöverstyrelsens publikation. Läroplaner.

Förordningen träder i kraft två veckor efter den dag då förordningen enligt uppgift på den utkommit från tryckeriet i nämnda publikation.

På regeringens vägnar

BRITT MOGÅRD

Peter Honeth

Stockholm i december 1980

Skolöverstyrelsen

**SÖ:s publikation
Läroplaner 1980:6**
Utkom från trycket
den 19 december
1980

Lagarbete och flexibla elevgrupperingar

Under senare hälften av 1960-talet genomfördes omfattande försök med flexibla elevgrupperingar och lagarbete i utvecklingsblocken i Malmö och Skellefteå. I försöken arbetade man ofta med små elevgrupper och stationssystem. Den samordnade specialundervisningen integrerades i betydande utsträckning i den vanliga undervisningen. Specialläraren ingick i arbetslaget, varigenom lärartätheten ökades.

Resultaten från försöksverksamheter med flexibla elevgrupperingar och lagarbete gav underlag för beslutet att införa arbetsenheter i grundskolan.

Arbetsenheten som organisationsform innebär, att flera klasser organiseras i en enhet med en viss grad av självständighet i förhållande till skolan som helhet, och att till arbetsenheten knuten personal utgör ett arbetslag.

Arbetsenheterna ger i större utsträckning än klassen möjligheter att växla gruppstorlek efter elevernas behov. De ger också större möjligheter till samarbete mellan lärarna. En rad elevvårdsfrågor kan skötas i enheten och kopplas till det gemensamma arbetet i övrigt. Elever med särskilt behov av stöd och stimulans kan härigenom stanna kvar i den sociala miljö som klassen utgör. Arbetslaget har större möjligheter än olika enskilda befattningshavare att följa de elever som har svårigheter och att avdela särskilda resurser till dessa elever. En lärare med specialpedagogisk utbildning, som ingår i en arbetsenhet, är en värdefull resurs inte bara i undervisningen utan också vid planering och vid föräldrakontakter. En sådan lärare kan ge övriga lärare råd och hjälp vid planeringen av färdighetsträning. Olika sociala och fysiska handikapp hos barn fordrar ofta en ökad undervisningsinsats och utökade kunskaper hos de vuxna om det aktuella handikappet. Lärare med specialpedagogisk utbildning kan förmedla denna kunskap.

Också för lärarna får arbete i arbetsenheter positiva effekter, genom att den isolering många lärare idag upplever i klassrummet kan brytas. Förutsättningarna för en jämnare arbetsfördelning mellan olika lärare ökar också.

Arbetsenheten i skolförordningen

Som en följd av SIA-reformen infördes år 1978 begreppet arbetsenhet i skolförordningen. Arbetsenheten definieras som en "Organisatorisk enhet om två eller flera klasser i grundskolan för viss gemensam verksamhet" (Sf 1 kap. 5 §).

Vid sidan av personalkonferenser, klasskonferenser, elevvårdskonferenser och vissa andra konferenser förs för grundskolan en ny typ av konferens in i samma förordning. Den har fått benämningen *arbetsenhetskonferens* och gäller för varje arbetsenhet inom skolan.

I skolförordningen (kap. 3, 5–9 §§) beskrivs arbetsenhetskonferensen på följande sätt:

5§ För varje arbetsenhet inom en skolenhet i grundskolan finns en arbetsenhetskonferens.

Arbetsenhetskonferensen består av rektor och den personal som stadigvarande tjänstgör inom arbetsenheten. Rektor får kalla studierektor, skolläkare, skolsköterska, skolkurator och skolpsykolog att som ledamöter delta i arbetsenhetskonferensens överläggningar och beslut.

Rektor eller den arbetstagarare som rektor utser är arbetsenhetskonferensens ordförande.

Beträffande tjänst för lärare 3 och 4 sägs i skolförordningen kap. 15, 26 och 27 §§ att:

"tjänstgöringen helt eller huvudsakligen skall förläggas till särskild undervisningsgrupp eller avse specialundervisning inom arbetsenhet, klass eller annan undervisningsgrupp."

6 § Arbetsenhetskonferensen handlägger

1. frågor om planering och uppföljning av arbetsenhetens verksamhet, peda-

gogiska frågor av allmän karaktär och sådana frågor om skolmiljön som särskilt berör arbetsenhetens verksamhet,

2. frågor om elevernas skolgång, studiesituation, utveckling, uppförande och ordning, i den mån sådan fråga ej ankommer på elevvårdskonferensen och
3. andra frågor som ankommer på konferensen enligt denna förordning eller andra föreskrifter.

Arbetsenhetskonferensen får uppdraga åt en eller flera ledamöter att fullgöra uppgifter i fråga om planering och uppföljning av verksamheten, beredning och samråd.

7 § Arbetsenhetskonferensen sammanträder på kallelse av ordföranden minst en gång varje termin.

Berör fråga flera arbetsenheter inom en skolenhet eller inom flera skolenheter under ledning av samma rektor, får arbetsenhetskonferenserna sammanträda gemensamt. De anses därvid som en arbetsenhetskonferens.

8 § När arbetsenhetskonferens behandlar fråga som avses i 6 § första stycket 1 skall ordförande kalla företrädare för eleverna i arbetsenheten att delta i konferensens överläggningar. Företrädare för eleverna i arbetsenhet på grundskolans högstadium får delta i besluten.

Antalet företrädare för eleverna skall vara lika stort som antalet ledamöter i arbetsenhetskonferensen. Företrädare för eleverna utses av eleverna i arbetsenheten i den ordning som skolstyrelsen bestämmer.

Arbetsenhetskonferensen är beslutför när mer än hälften av de ledamöter som avses i 5 § andra stycket är närvarande. Föreskrifterna i 4 § andra och tredje styckena rörande regler för omröstning och protokoll tillämpas också på arbetsenhetskonferens.

9 § Berör fråga som avses i 6 § första stycket endast en klass i en arbetsenhet, behandlas frågan av en klasskonferens i stället för arbetsenhetskonferens.

I kap. 14 i skolförordningen finns följande viktiga bestämmelse:

13 a § Lärare i grundskolan är skyldig att leda elevvårdsarbetet samt samordna verksamhetens planering och tillse att beslutade åtgärder verkställs inom en arbetsenhet.

Arbetsuppgifterna fullgörs i samarbete med övriga arbetstagare som tjänstgör inom arbetsenheten.

Skolstyrelsen meddelar ytterligare föreskrifter som behövs för verksamhet enligt första och andra styckena.

Arbetsenheten

i

mål och riktlinjer

Mål och riktlinjer för Lgr 80 tar upp arbetsenheten och dess funktioner ytterligare.

Inom rektorsområdet skall skolan vara indelad i arbetsenheter. Inom arbetsenheten är eleverna fördelade på klasser och under det dagliga arbetet också på grupper av olika storlek. En arbetsenhet består av flera klasser. Den kan bestå av klasser från olika årskurser.

Att skolan är indelad i arbetsenheter gör det lättare för lärare att samarbeta och bilda arbetslag.

Indelningen i arbetsenheter är ett viktigt led i decentraliseringen av skolans arbete. Den skall främja ett intimt samarbete mellan lärare och elever och ge ökade möjligheter för elever att hjälpa varandra. Ett gott samarbete mellan lärare och elever är avgörande för ett framgångsrikt arbete. Samarbetet mellan lärarna är inte bara ett viktigt stöd för lärarna utan utgör också ett föredöme i praktisk demokrati för eleverna.

Arbetsenheten har viktiga uppgifter som framför allt gäller:

- Pedagogisk planering (Planering av den grundläggande färdighetsträningen, insatser av lärare med specialpedagogisk utbildning, utläggning av teman etc)
- Elevvårdsarbete
- Elevernas egna ansvarsområden och insatser i miljön
- Kontakt mellan hem och skola
- Utvärdering av arbetet och arbetsförhållandena
- Samarbete mellan skola och arbetsliv
- Samarbete mellan skola och föreningar och organisationer.

Pedagogisk planering inom arbetsenheten

Arbetsenheten ger tillsammans med den fria resursanvändningen lärare och elever möjligheter att förnya innehåll och arbetssätt i skolan.

Förutsättningar för en sådan förnyelse är att lärare och elever tar ansvar för den egna arbetssituationen genom att tillsammans fortlöpande planera, genomföra och bedöma arbetet. Den gemensamma planeringen i gruppen, klassen eller arbetsenheten ger möjlighet att utgå från elevers och elevgruppers erfarenheter på olika områden. I samtal med elever och elevgrupper måste man ta reda på deras skiftande förkunskaper och behov samt klarlägga vilka problem som skolarbetet bör koncentreras på. Lärarna har ansvar för att tex arbetsområden, projekt och temastudier motsvarar gruppens, klassens eller arbetsenhetens olika behov av kunskaper. Också då man arbetar med tex i läromedel föreslagna arbetsområden är den gemensamma planeringen nödvändig.

Planeringen kan gälla ett ämne eller flera och avse en arbetsvecka eller en längre period. Planeringen omfattar inte endast elevernas ämnesstudier. Arbetsenheten har till uppgift att organisera och utforma hela skoldagen. I det här arbetet spelar flera yrkeskategorier en viktig roll.

Den långsiktiga planeringen inför en termin eller ett läsår inom ett rektorsområde skall dokumenteras i en arbetsplan. En sådan bör utformas så konkret, att den kan tjäna som utgångspunkt för urvärderingen vid terminens eller läsårets slut.

Genom planeringen i klassen – eller i arbetsenheten eller i andra former som skolan själv väljer – kan lärare och elever avgöra:

- ramen för arbetet: tid, omfattning, frågor, metoder och läromedel
- kvaliteten i gruppens och enskilda elevers arbete: vilka insikter, färdigheter elever skall tillgodogöra sig inom den ram som läroplanen ger.

Samarbetet inom arbetsenheterna utgör basen för samverkan mellan personal med olika yrkesmässig bakgrund. Psykolog, kurator samt skolhälsovårds- och syo-personal kan genom sina olika yrkesmässiga kunskaper, erfarenheter och personliga förutsättningar komplettera varandra och lärarna i det gemensamma arbetet för elevernas bästa.

Genom att knyta samman temastudier eller annan undervisning med fria aktiviteter befrämjas också ett angeläget samarbete mellan skolans personal och ledare från föreningar eller organisationer.

De vuxna, som har skolan som arbetsplats eller på annat sätt anknytning till den, kan uppleva behov av att i samtal bearbeta sina egna upplevelser i skolan. Det är viktigt att skolan blir en arbetsplats som tillgodoser även de vuxnas behov av arbetstillfredsställelse. En ökad arbetsgemenskap inom arbetsenheterna, där man tar till vara varandras kunskaper och individualitet, är ett sätt att nå detta mål.

Vid planering av arbetet skall man utgå från de centrala begreppen i läroplanens mål och riktlinjer och från huvudmomenten, som belyser begreppen och anger vägar att öva färdigheter. Inom huvudmomentens ram har lärare och elever i olika klasser och arbetsenheter möjlighet och skyldighet att välja de arbetsområden som engagerar och intresserar dem. Det kan innebära individuella arbetsuppgifter, skilda uppgifter för olika grupper och uppgifter som är gemensamma för alla elever i en klass.

Utifrån huvudmomenten för olika ämnen gör elever och lärare ett urval. Följande principer skall enligt Mål och riktlinjer vara till ledning.

- Alla skall behärska en grundkurs
- I alla ämnen skall eleverna skaffa sig grundläggande färdigheter i att tala, läsa, skriva och räkna. Detta skall också gälla färdigheter i att kunna uttrycka sig med hjälp av bild
- Kommunikationsfärdigheterna skall tränas i sammanhang som är meningsfulla för eleverna
- Barns arbete med konstnärliga uttrycksmedel främjar deras språkutveckling
- Vardagskunskaper och vardagsfärdigheter skall ha stort utrymme i skolan
- Etiska frågeställningar bör exemplifieras i positiva insatser och möjligheter
- Solidaritet med andra länders folkslag och kulturer samt samhörighet mellan olika grupper inom vårt eget land skall främjas.

Språkutvecklingen

– ett centralt tema för arbetsenheten

I boken *Människans språk* redovisas en rad undersökningar som visar att språket spelar en central roll i en människas hela utveckling. Språket har betydelse för:

att bli medveten om olika ting i omvärlden,

att förstå och tolka omvärlden,

att känna igen och minnas ting och episoder,

koncentration och uppmärksamhet,
problemlösning och organisation av tänkande,
att bearbeta emotionella problem,
att organisera och styra handlingar,
samarbete med andra och påverkan av andra,
utvecklande av social identitet, självförtroende och social gemenskap.

Dessa viktiga resultat av en omfattande språkforskning ger fog för påståendet att elevernas språkliga utveckling måste vara ett centralt tema i samarbetet mellan lärarna i en arbetsenhet.

Sambanden mellan språklig förmåga, kunskaper och den sociala utveckling som skisseras i punkterna ovan kan också uttryckas så här:

1. En människas språk hör nära ihop med hennes personlighet, med hennes livserfarenhet och med hennes sociala situation. Om barn märker, att det språk som de lärt sig i hemmet inte duger i skolan och att deras erfarenheter och kunskaper inte är giltiga i arbetet, förlorar de i självtillit. Utvecklingen av både deras språk och deras personlighet kan hämmas. Därför är det viktigt, att det språkliga arbetet utgår från det språk eleverna har när de kommer till skolan eller till ett nytt stadium.
2. Språket växer med erfarenheterna och kunskaperna. Språkundervisningen måste ha ett innehåll som upplevs som viktigt för att resultatet skall bli bra. En språkträning i ett innehållsmässigt tomrum, genom huvudsakligen form- och teknikträning, ger inte tillräckligt goda resultat.
3. Språket utvecklas, när det används i samspel med andra människor. När eleverna tillsammans skaffar sig kunskaper och löser problem, när de redovisar och diskuterar iakttagelser och undersökningar, när de prövar värderingar och attityder eller lär sig planera och utvärdera arbetet, utvecklar de samtidigt sin förmåga att använda språket.

Slutsatsen som kan dras av undersökningar om språkutveckling är denna:

Isolera inte språket. För skolans del betyder detta framför allt att man måste ha ett helhetsperspektiv på elevernas utveckling som utgångspunkt, när man planerar språkträningen. Man kan inte satsa enbart på kunskaper i några ämnen och enbart på språkutveckling i andra. Det går heller inte att isolera den sociala utvecklingen från kunskapsstillväxt och utveckling av färdigheter. Det är snarast fråga om ett växelspel, där olika komponenter stöder varandra.

Följande resonemang stöder påståendet

1. Ett viktigt led i elevernas sociala utveckling är att de vänjer sig vid att ta ansvar för arbete och arbetsmiljö och får medinflytande i skolan. Denna demokratisering av skolan, som konkret beskrivs i mål och riktlinjer i Lgr 80, leder både till kunskap och till avsevärt ökad språklig aktivitet och

därmed till ökade förutsättningar för språkutveckling. Problemet är att få alla elever med i demokratiseringsprocessen.

2. Många elever hämmas i sitt arbete av att de har ett för litet eller begränsat ordförråd. Ord och begrepp lär man sig bäst genom att studera natur och samhälle eller mänskliga relationer och villkor, och – det är viktigt att notera – genom att arbeta så noggrant och ingående, ofta konkret och manuellt, att man får klara begrepp och föreställningar om den verklighet som orden representerar. Ordkunskap har sin plats i alla ämnesstudier, den får inte isoleras till svenskämnet.

Genom samarbete i arbetsenheten kan lärarna få det helhetsperspektiv på språket i skolan, som ingen enskild lärare kan skaffa sig. Följande faktorer bör tas med i beräkningen, då man undersöker förutsättningarna för att eleverna skall utveckla och förbättra sitt sätt att använda språket:

- innehållet i arbetet
- sättet att arbeta
- relationerna mellan eleverna och mellan personal och elever.

Dessa faktorer är viktiga, både när det gäller att dra upp allmänna riktlinjer för skolarbetet och när det gäller insatser för elever med olika slag av svårigheter. Lärares med specialpedagogisk utbildning expertkunskaper måste få påverka de allmänna riktlinjerna och förslag till åtgärder för enskilda elever.

Barn från olika grupper i samhället

Den omfattande forskningen kring utbildningsstandarden i grundskolan visar, att barn från socialgrupp III genomgående har minst framgång i skolan. Allmänna tendenser är att elever ur socialgrupp III har lägre medelbetyg än övriga elever och att flickor har högre medelbetyg än pojkar; högst medelbetyg har således flickor ur socialgrupp I, lägst medelbetyg har pojkar ur socialgrupp III. Det är också elever ur socialgrupp III som utgör den största andelen elever med ofullständiga slutbetyg.

Bakom dessa förhållanden finns en komplicerad väv av orsaker som till en del ligger utanför vad personalen och eleverna i en arbetsenhet kan påverka. Det gäller tex bostadsförhållanden och arbetsmarknadsproblem.

Men orsaker kan också finnas i skolans sätt att fungera.

Flera forskare och andra har tex hävdad att både innehåll, arbetssätt och förhållningssätt i allmänhet i skolan stämmer bra överens med de förutsättningar, behov och levnadsvillkor som finns hos elever från mellanskikten i samhället. Elever från socialgrupp III får däremot sällan tillfälle att använda och

bearbeta sina speciella erfarenheter. Språknormerna tycks också framför allt gynna elever från socialgrupp I och II.

Från samma socialgrupper kommer de flesta av de föräldrar som aktivt deltar i verksamheten i skolan.

Här kan samarbetet mellan lärarna och eleverna i en arbetsenhet betyda positiva förändringar. Det gäller försök att

- få med fler föräldrar i aktivt samarbete med skolan
- få ett bredare samhällsperspektiv på innehållet i skolans arbete inom den ram som läroplanens olika huvudmoment ger. Detta kan vara utomordentligt svårt och innebär ofta känsliga avvägningsfrågor.
- i högre grad, särskilt på de lägre stadierna, utgå från det språk eleverna har när de kommer till skolan.

Kravet på verklighetsanknytning innebär bl a att skolan ger eleverna möjlighet att lära sig förstå viktiga händelser, förhållanden och problem i den verklighet de lever i: skolan, fritiden och arbetslivet i närsamhället, TV:s utbud av information och underhållning etc.

Elever som talar ett minoritetsspråk eller en starkt avvikande dialekt behöver särskilt stöd. Vid sidan om direkt stöd i undervisningen till dessa elever bör man ta upp dialekter och språksituationen för dem som talar ett minoritetsspråk som studieobjekt i undervisningen.

Sådana här åtgärder innebär en samordning av den formella inläringen i skolan och den informella inläringen i hemmet och fritidslivet. Den kan förebygga de inlärningsblockeringar i form av bristande självkänsla, identitetskriser och främlingskap som redan under de första skolåren drabbat barn speciellt från socialgrupp III.

Kunskaper om närsamhällets struktur och sammansättning, särskilt om barns och ungdomars situation och om förhållanden i arbetslivet, ger underlag för planering.

Att organisera en arbetsenhet

Att bilda arbetsenheter bestående av klasser från olika årskurser eller stadier ger i många avseenden ökade möjligheter till trygghet och stimulans för eleverna. Äldre och yngre elever lär sig arbeta tillsammans. Resultat från försöksverksamhet visar att mellan- och högstadieelever kan vara betydelsefulla resurser i lågstadieelevernas färdighetsträning. Erfarenheter har också visat, att inte bara de yngre eleverna har nytta av de äldre. De äldre eleverna lär sig själva samtidigt som de hjälper de yngre.

Betraktar man arbetet över flera år kan man också konstatera att elevernas självuppfattning blir stabilare, då de får uppleva alla faser i en åldersintegrerad samvaro

- från att vara yngst och behöva mycket hjälp till att bli större och kunna ta ett större ansvar.

För vissa elever kan man tvingas lägga en del av undervisningen utanför arbetsenheten. Det kan tex gälla undervisningen i hemspråk och/eller svenska som främmande språk. För elever på högstadiet kan i enstaka fall en viss del av utbildningen fullgöras i arbetslivet. För dessa elever är det särskilt viktigt, att de inlemmas i arbetsenheten och känner den som en fast punkt i skolan.

Den nya organisationsformen har prövats i många skolor och tillämpningen skiftar från skola till skola. Denna skillnad är naturlig och ligger i själva decentraliseringens idé. Rektorsområden, skolor och arbetsenheter har stora möjligheter att pröva sig fram till en organisation som överensstämmer med de lokala förutsättningarna.

Det finns också generella skillnader mellan utformningen av arbetsenheter på låg- och mellanstadierna och arbetsenheter på högstadiet.

Arbetsenheter på låg- och mellanstadierna

Det vanligaste antalet klasser i en arbetsenhet på dessa stadier är tre. Men arbetsenheter om två klasser förekommer också ganska ofta. Tre klasser var det antal som SIA-utredningen diskuterade utifrån. Arbetslagens sammansättning växlar. Kärnan utgörs i allmänhet av två eller tre klasslärare i samarbete med en speciallärare. Till arbetslaget kan knytas också andra personalkategorier som tex förskollärare, hemspråklärare, skolsköterska, syokonsulent, skolpsykolog, bibliotekarie, fritidspersonal och övrig personal.

Bland förskollärens uppgifter i laget ingår att garantera kontinuitet i förhållningssättet till barnen vid övergången från förskolan till skolan. Bibliotekarien har viktiga uppgifter när det gäller att stimulera elevernas läsning och tillvarata möjligheterna att använda bibliotekets resurser effektivt. Fritidspersonalens erfarenheter av barns sätt att umgås med varandra utanför skolan kan ge arbetslaget nya infallsvinklar på hur enskilda barn och barngrupper reagerar i olika undervisningssituationer. Skolsköterskan spelar en viktig roll i det elevvårdande arbetet.

När det gäller samarbetet i arbetslaget kan man urskilja två typer av lagarbete, nämligen lagarbete i samband med planering och lagarbete direkt i undervisningen. Den första formen har funnits länge i skolan utan att man för den skull har knutit arbetet till den specifika organisation som en arbetsenhet utgör. När arbetslaget går över till att också arbeta tillsammans i klassrummet, ställer detta i allmänhet större krav på en kontinuerlig gemensam planering ofta med någon form av fast veckokonferens som följd.

Gemensamt för det lagarbete som prövats och redovisats inom arbetsenheter är att man har startat relativt försiktigt. Det är vanligt att man blocklägger undervisningen i matematik och svenska för hela enheten. I en enhet som bestod av tre klasser omfattande hela stadiet fick eleverna tex börja med

matematik i den egna klassen. Därefter hade de en del lektioner gemensamt för hela enheten. Så småningom delade lärarna upp sig på olika grupper som eleverna själva fick välja mellan. De elever som kunde arbeta självständigt fick göra det. Övriga elever fick i mindre grupper den hjälp de behövde av lärarna.

I en skola förlade man gymnastiktimmarna i de tre klasserna efter varandra under två eftermiddagar. På detta sätt blev det möjligt att ta ut gemensamma friluftstimmar, där gymnastikläraren kunde medverka i planering och genomförande.

Samarbetet i arbetslaget har också gjort det möjligt att utnyttja olika medlemmars erfarenhet som utgångspunkt för temastudier eller arbetsområden. Därefter har eleverna arbetat i större eller mindre grupper, där lärarna i laget har svarat för handledning och uppföljning.

I en annan skola har eleverna regelbundet utformat speciella program för hela arbetsenheten. Eleverna har inför en relativt stor publik kunnat presentera pjäser, bilder, texter etc, som de själva har producerat eller valt. I gemensamma möten med arbetsenhetskonferenser har också eleverna framfört idéer och förslag.

Det är viktigt att olika elevgruppers intressen tas upp i arbetsenheten. Det är en förutsättning för att samhörighetskänslan och solidariteten skall växa.

När man i arbetslaget diskuterar elevernas språkutveckling och arbetssättet i orienteringsämnena behövs mångsidiga kunskaper. Om lärare i tex bild och slöjd går in i arbetet i orienteringsämnena kan detta bidra till att arbetet blir konkret och praktiskt upplagt.

Eleverna kan då lättare bygga upp begrepp och föreställningar inom olika studieområden – som en grund för det ökade ordförrådet. I arbetet med konkreta problem får de också övning i att resonera sakligt, att tänka metodiskt och att ordna och disponera iakttagelser och rapporter.

Samarbetet med lärarna i bild, slöjd och musik är också betydelsefullt för elevernas kreativa utveckling. Intresset för fakta och saklighet får inte ta överhanden. I elevernas verklighet ingår också fantasier, drömmar, utopier, sagor och myter. Eleverna måste därför få ökade möjligheter att i konstnärlig form gestalta sina upplevelser av vetenskapliga fakta, direkta kontakter med människor och miljöer, historiska händelser etc. En bred satsning på elevernas skapande aktivitet ökar förutsättningarna för en positiv språkutveckling.

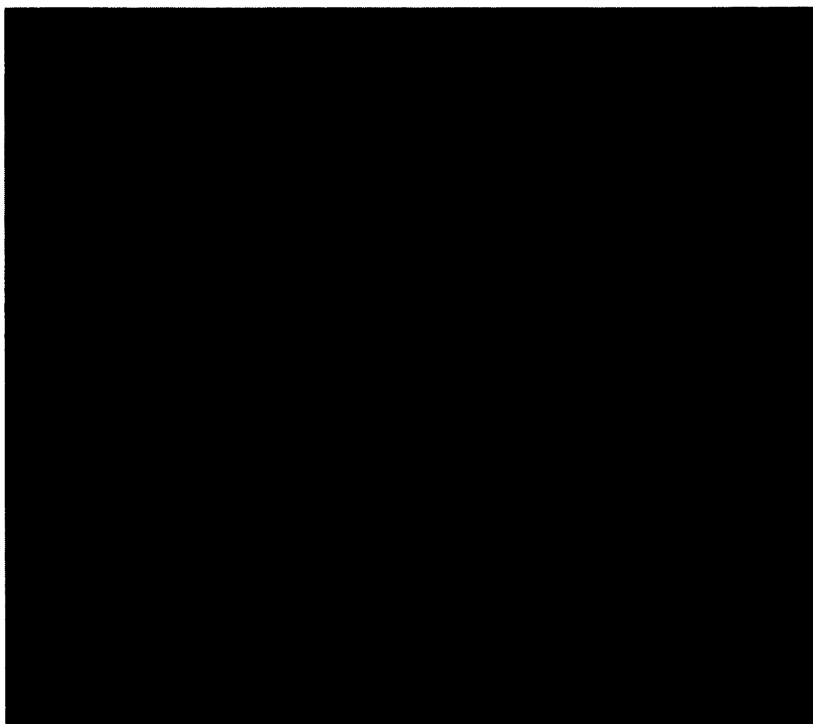
I ett arbete med inriktning mot både goda kunskaper och god språkutveckling är samverkan mellan ämnen och mellan lärare med olika kompetens alltså en viktig del.

Samarbete inom arbetsenheterna för att förbättra skolmiljön

På ett stort antal skolor har man startat verksamheter för att förbättra skolans arbetsmiljö. Förslag och idéer har förts fram och beslutats i arbetsenhetskonferensen. Mål och riktlinjer i Lgr 80 anger arbetsenheten som den naturliga enheten för att planera insatser i den egna miljön. "Eleverna skall aktivt medverka i att utforma skolans arbetsmiljö."

En skola har beskrivit en verksamhet där föräldrar, elever och lärare tillsammans arbetat med att upprusta skolgården.

Det är inte bara själva resultatet av upprustningen som är viktigt. Själva arbetet är mycket viktigt. Elever, lärare och föräldrar tillsammans skall utföra mesta möjliga av det som skall göras. Här ges tillfälle för föräldrar att träffas och lära känna varandra och de egna barnens kamrater.

Det kan också bli en viktig kunskap för eleverna att se hur man tillsammans kan arbeta på att förbättra det som inte är bra. Eleverna skall ta ett så stort ansvar som möjligt för den fortsatta skötseln. Föräldrar och barn kan träffas på särskilda arbetsdagar vår och höst och då tillverka nya lösa lekredskap och reparera och underhålla det som behövs. Den sociala kontakt som man kan uppehålla på så sätt är betydelsefull.

Ett samarbete med parkavdelningens personal kan också ge positiva resultat. Om barnen kan ta över en del av skötseln, kanske personalen från "parken" i stället kan få lite tid över för att ibland svara på barnens frågor och dela med sig av sina kunskaper.

Hur påverkar arbetet på skolgården elevernas kunskaper och färdigheter? Det bidrar till övning i tex ansvarstagande, samhällsengagemang, kritisk prövning och samarbete. Det ger också möjlighet till färdighetsträning inom ämnesområden som svenska, matematik och orienteringsämnen. Eleverna måste känna till olika slags växter och deras egenskaper för att kunna göra bra val och för att kunna sköta dem på bästa sätt. De får tillfälle att göra många matematiska beräkningar. Vad kostar olika träd och buskar? Vad har man råd att skaffa? Hur långt staket behövs? Hur mycket planteringsskydd? etc. Nyttig läsning blir bla växtkataloger och olika fackböcker. Att skriva listor och göra förteckningar blir en nödvändighet liksom att göra enkla skisser och planer.

Elevernas ökade ansvar för den egna arbetsmiljön skall självfallet inte bara komma till synes när det gäller en utökad eller förbättrad verksamhet som den som här har beskrivits. Minst lika viktigt är att eleverna får ett ansvar för den praktiska vardagsverksamheten som redan förekommer i alla skolor tex när det gäller städning, reparationer och skolmåltidsverksamhet.

I allt praktiskt arbete med att förbättra skolans arbetsmiljö är det naturligt att ta reda på hur skolans ansvarsfrågor är lösta. Det kan också vara viktigt att eleverna tex när de fått möjlighet att måla om i en skolsal, får ta kontakt med lokala fackliga organisationer, tex den som representerar målare. Härigenom får eleverna samhällskontakt och kan dessutom kanske få råd inför själva målningsarbetet.

Det är skolstyrelsen som har det lokala ansvaret för arbetsmiljön i skolan. Arbetsmiljöfrågor regleras i lagar och avtal. Elevengagemanget som det beskrivits här främjar och stöder skolstyrelsens arbete med utvecklingen av en god arbetsmiljö i skolan.

Grundläggande färdigheter – några problem för lågstadiet och mellanstadiet

---

Vilka konkreta frågor som tas upp i arbetsenheten beror i hög grad på lokala förhållanden. Här följer några exempel på problem som gäller de flesta skolor.

Lågstadiet

En undersökning i Göteborg läsåret 1976–77 visade, att täta lärarbyten på lågstadiet var en viktig bidragande orsak till läs- och skrivsvårigheter hos elever på vissa yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan (Dålig läsning, 1979). Stor personalomflyttning är vanligare i skolor, där de flesta eleverna tillhör socialgrupp III. Men i många skolor är lärarbyten så vanliga, att man behöver en beredskap för dem. För arbetsenheter på lågstadiet är det viktigt att ta ställning till vilka åtgärder som är nödvändiga, då vikarier, ibland utan lärarutbildning eller erfarenhet av läraryrket, går in i arbetet. Hur skall man undvika, att rädda och ängsliga barn drabbas just under en för dem särskilt viktig läs- och skrivinlärningsperiod? Kan en omfördelning av uppgifter i lärarlaget trygga kontinuiteten i arbetet för barnen? Bör speciallärarens uppgifter koncentreras till en klass som fått vikarie? Arbetsenheten har här möjligheter att i samråd med skolledningen pröva sig fram till åtgärder som gör oväntade lärarbyten mindre riskabla speciellt för elever med svårigheter.

Omkring 32% av eleverna flyttar under lågstadietiden, varav 11% till annan kommun.* För många av dessa elever innebär flyttningen en problematisk

---

* Andelen personer i grund- och gymnasieskolåldrarna som flyttar, Skolöverstyrelsen 1980.

omställning som ibland kan ge avbrott i deras utveckling. Det är sannolikt lättare inom arbetsenheten än inom den enskilda klassens ram, att finna de förebyggande åtgärder som kan hjälpa de nya eleverna att finna sig tillrätta i skolan, både i arbetet och i samvaron med kamraterna. Tillfällig omläggning av arbetet med smärre omgrupperingar av eleverna och omfördelning av speciallärarens uppgifter kan bli nödvändig. Det är viktigt att eleverna engageras i ansvaret för de nya kamraterna.

En annan fråga är denna: många barn kan läsa, när de kommer till skolan. Hur lägger man upp arbetet för dem, så att de inte stagnerar i sin utveckling? Hur skall de bäst utveckla och stabilisera sin läsförmåga?

Vidare: finns det barn inom arbetsenheten som behöver lära sig läsa och skriva på ett annat språk än svenska? Som skall lära sig svenska som ett främmande språk? Ligger denna undervisning utanför arbetsenheten? Hur kan de då få stöd att ändå växa in i gemenskapen i klassen och arbetsenheten?

Mellanstadiet

Under mellanstadietiden ökar elevernas behov av omfattande och fördjupade studier av omvärlden. Samtidigt bromsas en del elever i sina studier av brister i läs- och skrivförmågan. De har svårt att dra nytta av en hårt läromedelsstyrd undervisning, som ofta blir för abstrakt. Undervisningen ställer stora krav på lärarna. En viss fördelning av undervisningen inom arbetsenheten mellan lärarna kan vara till fördel för både lärare och elever. Den kan bidra till att undervisningen i ökad grad blir konkret och praktisk. Hur en specialisering av lärares arbete kan organiseras är en fråga för arbetsenheten.

I arbetsenheten kan man också undersöka, om lärare i tex bild, slöjd och hemkunskap kan gå in som resurslärare och därigenom bidra till att undervisningen får en ökad praktisk inriktning. De kan tex ge tillfällen till ytterligare övning i konkreta sammanhang, när eleverna har svårt att förstå tabeller och diagram i matematikundervisningen.

Samarbete mellan klasslärare och lärare i bild, musik och slöjd kan också ge arbetslaget större möjligheter att stimulera eleverna att i konstnärlig form gestalta upplevelser, erfarenheter och idéer som väcks i arbetet. Detta är av stor betydelse för elevernas språkutveckling.

Barn i tio- till trettonårsåldern lånar mer böcker på bibliotek än någon annan åldersgrupp. De är i bokslukaråldern, brukar man säga. Men det krävs ökade insatser för att alla elever skall hitta vägen till boken. Under hela mellanstadietiden behöver eleverna läsa mycket och många olika slag av texter för att deras intresse och förmåga att använda litteratur skall utvecklas och stabiliseras.

Frågor att diskutera:

- Hur stämmer elevernas läsförmåga med de läromedel som används?
- Finns det elever som inte kan läsa de läroböcker som används i orienteringsämnen?
- Skulle en ökad praktisk inriktning av arbetet lösa en del av läsproblemen?

Kan man med andra ord lägga upp arbetet så att eleverna vid experiment, undersökningar, bildstudier och studiebesök lär sig ord och begrepp som underlättar läsförståelsen? Vilka elever behöver stöd i undervisningen i orienteringsämnena?

- Vänjer sig eleverna vid att använda ordböcker och uppslagsböcker, facklitteratur, tidningar och tidskrifter? Om inte, vilka är orsakerna? Sättet att arbeta? Bristande tillgång till böcker och tidningar? Vad kan göras generellt? Vad bör göras för elever med läs- och skrivsvårigheter?
- Kan skönlitteratur i större utsträckning användas i undervisningen i orienteringsämnena?

Detta är exempel på frågor som knappast kan lösas utan samarbete mellan klasslärare, lärare med specialpedagogisk utbildning och bibliotekarier. En samverkan mellan skolan och kommunbiblioteket kan ge lärare och elever bättre tillgång till litteratur, som motsvarar olika behov.

Hur kan samverkan mellan lärarna i arbetsenheten underlätta stadiövergångarna?

Låt oss ta stadiövergången mellan åk 3 och åk 4 som exempel.

Problemet gäller dels arbetssätt och förhållningssätt i samarbete mellan lärare och elever, dels förväntningar på kunskaper och färdigheter. Om arbetssätt och förhållningssätt skiljer sig för mycket mellan årskurs 3 och årskurs 4 eller rentav kolliderar, uppstår helt naturligt samarbetsproblem. Överkrav eller underkrav på eleverna kan leda till stagnation eller tillbakagång i utvecklingen av kunskaper och färdigheter. Elever med dåligt självförtroende drabbas mer än andra. Speciallärarna kan vara en brygga mellan stadierna. Samarbete inom arbetsenheten kan underlätta en utvidgad kontaktverksamhet:

- Fortlöpande kontakt mellan stadierna tex genom fadderverksamhet eller annan kontakt mellan äldre och yngre elever.
- Samarbete mellan lärarna tex genom att de går in som resurslärare på stadiet under/över det egna under terminen före och efter stadiövergången.
- Speciallärare kan följa eleverna över stadiegränserna.

Arbetsenheter och arbetslag på högstadiet

Genom att dela upp en skola i mindre enheter ökas elevers, lärares och skolpersonals möjlighet att överblicka sin arbetssituation. Samma syfte har också strävan att minska antalet lärare kring eleverna. Arbetsenheten kan därför ses som en organisatorisk form för att minska anonymiteten och öka kontakt och samarbete på högstadiet. Det är också viktigt att eleverna på högstadiet genom sin beslutsrätt i arbetsenhetskonferensen får ett inflytande som sträcker sig utöver den egna klassen.

Begreppet arbetsenhet kopplas ofta samman med begreppet arbetslag. Arbetslagen är emellertid inte obligatoriska. Men när lärare i en arbetsenhet samarbetar i arbetslag, ökar förutsättningarna för att lägga upp arbetet så att det motsvarar elevernas skiftande behov. Genom ett sådant samarbete i arbetslag blir det också naturligare och lättare att integrera delar av specialundervisningen i övrig undervisning i arbetsenheten.

Utifrån de beskrivningar som finns i mål och riktlinjer i Lgr 80 Allmän del skall vi här konstruera ett exempel på den nya organisationsformen. Exemplet bygger på olika skolors erfarenheter av försöksverksamhet på området.

På ett högstadium hade man en besvärlig arbetssituation. Problembilden var: omotiverade elever, vandalisering, vantrivsel och skolk. Man var dessutom väl medveten om att nya problem skulle uppstå när den nya gruppen elever kom från mellanstadiet. Två av mellanstadietklasserna hade arbetat tillsammans i ett arbetslag och prövat nya arbetssätt som kännetecknats av ett tväramnesarbete, där elevernas ansvar för undervisningen hade varit själva kärnan i uppläggningsen. Eftersom detta sätt att arbeta hade gett mycket goda resultat på mellanstadiet, fanns det ett krav från lärare, elever och föräldrar att eleverna skulle få fortsätta med samma arbetssätt på högstadiet.

På högstadiet hade man under relativt lång tid spontant diskuterat olika vägar att komma tillrätta med problemen. Diskussionen fick så småningom en fasta-

re form, och en grupp intresserade åtog sig att lägga fram ett förslag till ny organisation.

I de diskussioner som sedan fördes deltog i olika omgångar all skolans personal samt representanter för eleverna. Inspirerade av grundtankarna i SIA-beslutet och de förslag till olika organisatoriska modeller som finns i SIA-utredningens betänkande (SOU 1974:53) formulerade de två olika organisationsförslag. Båda förslagen byggde på idén att samla flera klasser kring en mindre grupp lärare i relativt självstyrande arbetsenheter.

Det första förslaget beskrev en uppdelning av klasserna tvärs över årskurserna inom stadiet och det andra en uppdelning inom årskurserna. Stadiemodellen skulle ge tre klasser inom varje arbetsenhet med en klass från vardera årskurs 7, 8 och 9. Fördelen med denna modell är att den har ett inbyggt faddersystem.

Det andra förslaget var en årskursmodell. Denna innebar att fem klasser i varje årskurs delades upp i två enheter med två respektive tre klasser. Modellen har den fördelen att den bryter mindre mot det traditionella sättet att arbeta på högstadiet.

Man bestämde sig relativt snabbt för den senare modellen. Vad som emellertid orsakade problem var att båda modellerna var kopplade till en arbetslagsprincip. Flera lärare var tveksamma till detta sätt att arbeta, men en övervägande majoritet var intresserad av att pröva denna arbetsform. Arbetslagsprincipen togs med den reservationen att det liksom tidigare skulle finnas möjligheter för lärare att arbeta enskilt i klasserna. Ingen lärare skulle mot sin vilja tvingas in i arbetslag. Samma princip skulle också gälla övrig skolpersonal.

Efter beslutet vidtog ett intensivt arbete med att lägga schemat så att lärarna fick merparten av sin tjänst knuten till årskursen och den egna arbetsenheten. Ett speciellt problem var att knyta lärarna i bild, musik, slöjd och hemkunskap till de olika lagen och enheterna. Man löste det så att dessa lärare gick in som klassföreståndare och så långt möjligt lade merparten av sitt arbete till den enhet där deras klass fanns och de lag som arbetade inom enheten.

För att stärka elevinflytandet schemalades klassråden parallellt inom enheten. Eleverna kunde då vid behov organisera gemensamma möten över enheten eller diskutera olika frågor i mindre grupper tvärs över klassgränserna. Dessa diskussioner var viktiga, inte minst för de elever som satt med i arbetsenhetskonferensen för att ge uttryck för elevernas uppfattning kring olika beslut.

Arbetsenhetskonferensen, som bestod av skolledning, inom enheten tjänstgörande lärare, representanter för elevvårdspersonalen samt eleverna, tog i första hand upp frågor av mer generell karaktär: samarbetsproblem, normer, gemensam planering, utvärdering etc.

Diskussionerna inom arbetsenheten kring enskilda elevers problem utmynnade i ett åtgärdsprogram. Programmet, som utarbetades av personal, elever och föräldrar tillsammans, utgick från den enskilde elevens behov. Det framgick vad man ville söka åstadkomma, exempelvis bättre kommunikationsfärdigheter, ökad närvaro, större motivation, bättre samarbetsförmåga. I pro-

grammet beskrevs också med vilka medel och metoder detta skulle uppnås. Man försökte stärka elevens självuppfattning och självtillit genom att utgå från elevens starka sidor.

Arbetsenhetskonferensen kunde på detta sätt underlätta elevvårdskonferensens arbete. Ämnesspecifika frågor och pedagogiska frågor av mer generell art behandlades i de olika arbetslagen. Arbetslagen fick på så sätt också ansvaret för att ta fram idéer om hur undervisningen i olika ämnen och ämnesblock skulle läggas upp för att öka elevernas kunskaper och färdigheter. Speciallära-
nas erfarenheter och synpunkter kunde tas till vara.

Arbetslag i naturorienterande ämnen – ett praktiskt exempel

Tre lärare i naturorienterande ämnen bildade ett lag där varje lärare var ansvarig för sitt ämne. Syftet var att skapa en mer varierad undervisning genom att använda lärare, lokaler och material effektivare. Gruppen hade en fast planeringstid i veckan, men många av kontakterna togs spontant i det dagliga arbetet. I årskurs 7 arbetade man med en enhet som bestod av två klasser. Ramen för enhetens arbete var ett "saxningsschema", som bl a gav möjlighet att under två- eller treveckorsperioder läsa två ämnen i taget.

Den ursprungliga tanken med organisationen var att den ämnesansvarige läraren skulle ha hand om all "direkt" undervisning i ämnet. Den lärare vars ämne för tillfället inte lästes skulle övervaka elevernas självständiga arbete med olika arbetsuppgifter. Relationen mellan lärarna förändrades emellertid efter hand som arbetet fortsatte, och lärarna kom alltmer att gå in i och mer direkt arbeta i varandras ämnen. Detta gav lärarna större möjlighet att dela upp klasserna i mindre grupper vid tex utrymmeskrävande experiment i kemi. Den fria resursanvändningen gav också bättre möjlighet att ordna studiebesök och exkursioner.

En förutsättning för att arbetet skulle fungera på detta friare, delvis elevstyrda sätt var att eleverna kände sig hemma på institutionerna. Detta krävde i sin tur att stor uppmärksamhet ägnades åt att lära eleverna att hantera undervisningsmaterial och att använda olika lokaler på ett rationellt sätt.

Undervisningen i de naturorienterande ämnena blev effektivare genom omorganisationen. Däremot ledde förnyelsen av arbetet knappast till en ökad samverkan med andra ämnen.

Detta är en klar nackdel. Eleverna får svårare att bygga upp en helhetssyn på de stora överlevnads- och samlevnadsproblem som de studerar i flera olika ämnen.

Arbetslag med fyra lärare i olika ämnen

I ett annat lag ingick fyra lärare som tillsammans hade behörighet att undervisa i svenska, bild och samhällsorienterande ämnen. De arbetade i en enhet som

bestod av två klasser i årskurs 8. Detta lag lade på samma sätt som No-laget fram ett förslag till ändrat schema som antogs av arbetsenhetskonferensen. Schemat byggde på ett blocksystem. En dag i veckan fick arbetsenheten ett rejält tilltaget arbetspass före och efter lunch. För elever och lärare betydde detta att man kunde samarbeta en hel arbetsdag och ibland samla båda klasserna för gemensamma genomgångar och redovisningar.

Eleverna kunde också arbeta i grupper som var sammansatta från båda klasserna. Grupperna fick möjlighet att göra sådana mer tidskrävande undersökningar, reportage, studiebesök m m utanför skolan som krävs för tema- och projektstudier. Även här gick lärarna in i varandras ämnen och fungerade som resurslärare åt varandra.

Arbetsenheter – arbetslag – arbetsområden

På flera skolor har man kopplat samman arbetsenheterna med ett lärarlags-system, där lärare arbetar tillsammans över sina ämnesgränser. Inom organisationen rymms även ett traditionellt enlärarsystem. Arbetsenhetskonferensen har viktiga funktioner, och eleverna deltar på lika villkor med andra grupper i skolan. Men det finns problem inbyggda i den här organisationen.

Om samtliga lärare som arbetar i en arbetsenhet skall delta i arbetsenhetskonferensen tillsammans med representanter för elevvårdspersonal och övrig personal kan det bli en grupp på mellan 20 och 25 personer. Eftersom eleverna enligt förordningen skall vara representerade med samma antal, så kan församlingen bli ohanterligt stor. Tillsammans med andra konferenser kan systemet leda till en byråkratisering av skolans arbete. Konferenserna har därför på vissa håll delegerat uppgifter till arbetslaget och klassrådet, dels för att göra avståndet mellan beslut och verkställighet mindre, dels för att öka aktiviteterna i lärar- och elevgrupperna.

Arbetslag har i de flesta skolor inte uppstått på grund av att man har ändrat skolans organisation. Arbetslag har visserligen ibland knutits till arbetsenheter, men dessa enheter har fungerat som öar i en för övrigt traditionell skolorganisation. I allmänhet är det tre eller fyra lärare som i en akut svår situation fått resurser för att ta hand om ett par klasser. Inom en traditionell skolorganisation är modellen relativt resurskrävande, och detta har oftast betytt att man endast kunnat tillämpa den i ett litet antal klasser. Ett annat i många fall nästan oöverstigligt problem har varit schemaläggning och tjänstefördelning. Lärare i tex bild, musik och slöjd är oftast behöriga i ett enda ämne och har dessutom högre undervisningsskyldighet än övriga lärare och har därför ofta hamnat utanför lagarbetet.

För att kunna ge eleverna en helhetssyn på frågor inom olika kunskapsområden har arbetslagen praktiserat en arbetsområdesmetodik. Man har ofta nöjt sig med att periodvis arbeta tillsammans i projekt och under temadagar utan krav på att andra lärare än de som varit intresserade av projektet eller temat skulle vara med.

I diskussionerna kring arbetslag gör SIA-utredningen en skillnad mellan

arbetslagen på låg- och mellanstadierna och på högstadiet. På de lägre stadierna är möjligheterna stora att arbeta i arbetslag. På högstadiet med dess högre krav på ämnesspecialiserat kunnande utgår man ifrån att eleverna i arbetsenheten kommer att undervisas av flera arbetslag genom systemet med ämneslärare.

Detta är också den vanligaste situationen på högstadiet. Men i olika skolor har man visat att arbetsorganisation och schema även på högstadiet kan utformas så att det blir möjligt för en mindre grupp lärare att ta hand om en stor del av lektionstimmarna inom en klass eller en arbetsenhet.

Ett exempel på lagarbete

I en skola där man visste att det skulle bli stora problem för två mellanstadielklasser att klara övergången till högstadiet var några lärare villiga att gå in och arbeta utifrån en ändrad tjänstefördelning.

En lärare tog på sig alla So-ämnen. Läraren i svenska och tyska tog även hand om engelska. No-läraren tog på sig matematik, fysik och kemi. Till dessa lärare kom några lärare med undervisning i endast ett ämne. Genom denna förändring minskades lärargruppen kring eleverna till 7–8 lärare. För klassen skapades ett schema där tillval och tid i No-institutionerna och institutionerna för slöjd, teckning, musik och hemkunskap var fastlagda. Övriga timmar kunde lärare och elever disponera friare. När det här försöket i liten skala visade sig ha goda effekter, växte övriga lärares intresse för att gå in i ett liknande samarbete. Följande läsår utvidgades försöket, och tredje året kom det att omfatta samtliga klasser i årskurs 7 och de flesta klasserna i årskurserna 8 och 9.

Samtliga inblandade i skolan samt föräldrarna har varit mycket positiva till det nya sättet att arbeta. Man har senare fortsatt förändringsarbetet och prövar i dag i begränsad omfattning att arbeta med en vertikal uppdelning, där arbetsenheter bildas av en klass från varje årskurs.

När skolan organiserar undervisningen på det sätt som beskrivits kan det vara nödvändigt att väga de fördelar man upplever finns i att eleverna undervisas av så få lärare som möjligt mot de nackdelar som kan ligga i att några lärare i arbetslaget kanske får undervisa i ämnen, som de inte har erfarenhet av eller saknar formell kompetens för.

Grundläggande färdigheter – några problem för högstadiet

Olika kursalternativ, tillvalsmöjligheter och andra grupperingar gör att en högstadielklass är samlad i sin helhet under endast en begränsad del av arbetstiden. Enligt en undersökning 1976/77 var antalet lärare som undervisade i en klass som högst 24 och som lägst 16. De enskilda eleverna hade dock inte så många lärare. (Det är inte lärarnas fel, Liber 1980.)

En central uppgift för arbetsenheten är att organisera arbetet, så att samhörighet mellan lärare och elever kan växa fram och så att de får ett helhetsperspektiv på sitt arbete.

En väg är att redan då arbetsenheterna organiseras söka koncentrera så mycket som möjligt av lärarnas undervisning till en och samma arbetsenhet. En annan väg är att stimulera till en sådan samverkan mellan lärare och ämnen, som bl a innebär längre arbetspass. I många fall kan man också påverka sättet att utnyttja skolans lokaler, så att eleverna slipper en del av de rutinmässiga, täta omflyttningarna under arbetsdagen.

Med åtgärder av denna art kan man alltså förändra de yttre ramarna för arbetet: antal lärare per klass, tidsschemat, ämnesuppdelningen, lokalanvändningen. Därmed skapar man också de yttre förutsättningarna för att ändra arbetssätten i riktning mot vad som anges i mål och riktlinjer för grundskolan. En nära samverkan mellan lärarna, tex genom att man går in som resurslärare för varandra, ökar möjligheten att bygga analyser och diskussioner om innehåll och arbetssätt i undervisningen på gemensamma erfarenheter och iakttagelser. Därmed ökar ytterligare möjligheterna att fortlöpande förbättra metoder och förhållningssätt.

Genom samverkan i arbetsenheten kan lärare och elever skapa sig en bild av elevernas totala arbetssituation och i samråd ta ställning till denna. Uppgiften gäller både den allmänna uppläggningsenheten av arbetet och problem som enskilda elever har. Ett centralt problem att ta ställning till är om den allmänna arbetsuppläggningsenheten ger bra förutsättningar för utveckling av kommunikationsfärdigheterna.

Vilka möjligheter till skapande arbete har eleverna under en genomsnittlig arbetsvecka? Hur mycket tid får de för att skriva egna texter eller göra egna bilder? Vilka möjligheter har olika grupper av elever att göra sina röster hörda i frågor som är angelägna för dem? (Väggtidningar, flygblad, debatter, inlägg via skolans lokalradio etc.)

Det är viktigt att bygga diskussionen kring utvecklingen av olika färdigheter på undersökningar och analyser av konkreta förhållanden som tex arbetsrutiner, läromedelsanvändning, kommunikationsmönster på skolan etc.

Genom att speciallärares kunskaper utnyttjas i undersökningar, analyser och beslut om förändringar i den totala arbetssituationen, kan man förebygga en del problem och misslyckanden för enskilda elever.

Avslutande synpunkter

Exemplen ovan visar hur lärare, elever, övrig skolpersonal och föräldrar provat att organisera om skolan i enlighet med de föreskrifter som finns i skolförordning och i mål och riktlinjer för grundskolan. Vi har försökt visa på olika motiv som har funnits lokalt för att göra de här förändringarna.

Genomgående pekar lärares och elevers utvärderingar på att arbetsenheter, arbetslagen och nya arbetssätt har förändrat undervisningssituationen i positiv riktning. Ofta pekar man på att arbetsklimatet har ändrats. Man trivs bättre, är mer engagerad och får en bättre kontakt med varandra. En bidragande orsak till detta är att arbetssituationen blivit överblickbar och att kontakterna mellan elever, lärare, övrig skolpersonal och föräldrarna har ökat. Lärare med specialpedagogisk utbildning har också fått större möjlighet att gå in i arbetet och både hjälpa till vid planering av enskilda elevers och olika gruppers

färdighetsträning och direkt stödja eleverna i undervisningssituationen. Men vi har också pekat på en rad problem som kan uppstå vid övergången till en ny organisation.

Det finns alltså flera praktiska problem som väntar på lösningar och en rad frågor som kräver fortsatta diskussioner.

Här följer några av dem:

Vi har beskrivit två olika sätt att organisera arbetsenheter. Ett horisontellt där man bildar enheter inom årskursen och ett vertikalt, där enheterna bildas tvärs över de olika årskurserna eller tom stadierna.

I den senare organisationen finns ett naturligt faddersystem inbyggt. Vi har framhållit fördelarna med ett sådant system, men vilka nackdelar har det?

Mycket av den skolforskning som bedrivits på senare tid har betonat en helhetssyn på kunskaper. Man har också pekat på behovet att minska lärargruppen kring eleverna på högstadiet. Att ge eleverna möjlighet att arbeta tvärs över olika ämnen under längre sammanhängande perioder, kan också ses som en motvikt till den fragmentarisering av kunskaper som elever erbjuds via massmedierna men också i en rad olika läromedel. På högstadiet erbjuder tjänstefördelningen här en rad olika problem.

Hur skapar man en så bred ämneskompetens som möjligt med så få lärare som möjligt?

Här utgör lärarna i bild, musik m fl ämnen ett speciellt problem. Genom att de i huvudsak är ettämneslärare och dessutom har högre undervisningskyldighet än övriga lärare, hamnar de inte sällan utanför arbetslagen. Vi har pekat på vikten av att dessa lärargrupper kommer in och bli konkretiserar och för in ny kunskap i undervisningen.

Hur stärker man dessa lärares ställning i arbetslagen?

I diskussionen om att förändra skolans organisation förs ofta lokalproblem in som ett viktigt hinder.

Hur kan man med hjälp av smärre förändringar, flyttning av väggar, utrustning etc underlätta arbete i arbetsenheter?

De fria aktiviteterna i skolan har ofta kritiserats för att bli alltför hobbybetonade och frikopplade från övrig undervisning. Man kan då peka på vika viktiga funktioner som tex fritidspedagoger skulle kunna ha i arbetet med att göra elevernas skoldag mer meningsfull.

Hur skapar man bättre kontakter mellan undervisande lärare och vuxna som ansvarar för de fria aktiviteterna?

Erfarenheterna från andra områden tex inom hyresgäst rörelsen visar att intresset och ansvaret för den gemensamma miljön ökar om de boende också får inflytande över ekonomin.

Är dessa erfarenheter överförbara på skolan? Vilka delar av skolns budget är möjliga att överföra till arbetsenheten?

Litteraturförteckning

Andelen personer i grund- och gymnasieskolåldrarna som flyttar. Skolöverstyrelsen 1980

Andersson, Sune mfl: *Rapport från ett arbetslag.* Liber UtbildningsFörlaget, Stockholm 1979

Arbetsplan för förskolan 6 – *Samtal, samvaro, språk.* Socialstyrelsen, Liber Förlag, Stockholm 1979

Arfwedson, Gerhard och Lundman, Lars: *Det är inte lärarnas fel.* Rapport från ett forskningsprojekt om lärarnas arbetsituation. *FoU-rapport 39.* Liber UtbildningsFörlaget, Skolöverstyrelsen 1980

Ekholm, Mats och Lander, Rolf: *Elevernas sociala utveckling.* *FoU-rapport 36.* Liber UtbildningsFörlaget, Skolöverstyrelsen 1979

Grogarn, Margareta: *Dålig läsning.* LiberLäromedel, Lund 1979

Faire de, Ewa mfl: *Lärlarlag & Elevdemokrati.* Norstedt, Stockholm 1977

Holmberg, Olle och Malmgren, Lars-Göran: *Språk, litteratur och projektundervisning.* Liber UtbildningsFörlaget, Stockholm 1979

Kilbom, Wiggo: *PUMP-projektet, Bakgrund och erfarenheter.* *FoU-rapport 37.* Liber UtbildningsFörlaget, Skolöverstyrelsen 1979

Lindell, Ebbe mfl: *Om fri skrivning i skolan.* *FoU-rapport 32.* Liber UtbildningsFörlaget, Skolöverstyrelsen 1978

Linell, Per: *Människans språk.* LiberLäromedel, Lund 1978

Läsinläring och lästräning i grundskolan. Pedagogiska skrifter 260. Sveriges lärarförbund, Stockholm 1979

Vi utvecklar ett arbetssätt, LTG-lärare berättar. LiberLäromedel, Lund 1979

Samarbete i arbetsenheter och arbetslag

Läroplan för grundskolan, Lgr 80, består av två delar en allmän del och ett kommentarmaterial som ansluter till denna. Dessa utges i SÖ:s publikation Läroplaner.

Samarbete i arbetsenheter och arbetslag är ett av kommentarmaterialen. I denna kommentar till Lgr 80 presenteras material och idéer om arbetsenheter, arbetslag och grundläggande färdigheter.

Materialet syftar till att initiera diskussioner ute på skolorna och underlätta den planering som skolorna själva svarar för. Vartefter ytterligare praktisk erfarenhet av arbete i arbetsenheter och arbetslag nås, kommer denna kommentar att utvidgas och omarbetas.

KOMMENTARMATERIAL

ORDINARIE PRIS 31.00
870.2

STUDENTPRIS 22.00
23

ESSELTE BOKHANDEL
Eckersteins

SÖ:s
publikation
Läroplaner
1980:6

 Liber
Utbildningsförlaget

ISBN 91-40-70597-8

SÖ